

Ozyrys

Muzeum Egipskie w Berlinie, nr inw. ÄMB 2307

wystawa „Śmierć i życie w starożytnym Egipcie”

w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu

brąz

wysokość 44 cm; baza 7,3-8,2 x 7,5 x 4 cm

XXVI dynastia, 664-525 p.n.e.

Pochodzenie: zakupiona w 1869 w Dreźnie.

Wykonane z brązu figurki bóstw to grupa obiektów charakterystyczna dla Okresu Późnego (747-332 p.n.e.). Popularne były zwłaszcza przedstawienia Neith, bogini miasta Sais, skąd wywodzili się władcy XXVI dynastii, Harpokratesa (Horusa-dziecka), a przede wszystkim Ozyrysa, władcy zaświatów i sędziego zmarłych. Ustawiane jako wota w świątyniach miały zapewnić łaskę boga fundatorom których imiona były wypisane na bazach.

W przypadku figurki na wystawie w Muzeum Archeologicznym mamy do czynienia z typową ikonografią Ozyrysa: stojący bóg jest przedstawiony w mumiokształtnej postaci, spowity w długi całun, który ozdobiony jest u góry szerokim naszyjnikiem. Spod całunu wyłaniają się ręce trzymające berła. Są to: krótki pastorał *heka* i bicz *nechacha*, tradycyjne atrybuty władzy faraonńskiej. Wskazuje to na rolę Ozyrysa jako dawnego króla Egiptu i władcy państwa umarłych. Na głowie Ozyrysa znajduje się charakterystyczna korona, będąca połączeniem Białej Korony (która była pierwotnie symbolem władzy faraonów nad Górnym Egiptem) z piórami strusia i rogami barana. Widoczny na przedniej części korony ogon wskazuje, że niegdyś zdobiło ją przedstawienie ureusza, czyli świętej kobry. Brak przedniej części ureusza (widoczne wgłębienie pod ogonem), a także ślad na podbródku i małe prostokątne wgłębienie na piersi, służące niegdyś do zamocowania długiej brody sugerują, że statuetka była ozdobiona elementami ze złota.

Tekst na froncie i z lewej strony bazy podaje imię i filiację właściciela: „Niech Ozyrys obdarzy życiem Pa-di-nebu, syna Ibiego.”. Imię Pa-di-nebu znaczy dosłownie “dar Złota”, co po polsku właściwie należałoby oddać jako “dar Złotej”, gdyż chodzi o (zapisywany w rodzaju męskim) kryptonim bogini Hathor. Tego typu teoforyczne imiona nadawano dzieciom,

oddawanym z jakiegoś powodu (tradycje rodzinne bądź lokalne lub też odwołanie do pomocy bóstwa w sytuacji problemów z porodem) pod szczególną opiekę boga lub bogini.

Ozyrys

Mit o Ozyrysie jest jednym z najważniejszych motywów egipskiej religii. Znamy go z opisów poszczególnych epizodów i niezliczonych aluzji w tekstach z okresu faraonów, ale najpełniejszą wersję przekazał dopiero w II w. n.e. Plutarch w traktacie *O Izydzie i Ozyrysie*. Według mitu Ozyrys był władcą Egiptu. Gdy umarł zamordowany przez swojego brata Setha, jego żona Izyda wraz z synem Horusem zmuszeni byli ukrywać się przed Sethem chcącym zgładzić legalnego dziedzica tronu. Gdy Horus dorósł, rzucił wyzwanie swemu wujowi, wytaczając mu proces przed boskim trybunałem Ra w Heliopolis. Wspierany przez swą matkę Izydę – po serii dramatycznych epizodów bezpośredniej rywalizacji, w której przeciwstawiał swój spryt i zręczność brutalnej sile Setha – ostatecznie odniósł zwycięstwo, przejmując dziedzictwo Ozyrysa. Sam Ozyrys natomiast, ożywiony w cudowny sposób, stał się władcą zaświatów, panem Krainy Umarłych.

Pierwotna koncepcja tej opowieści powstała w czasach Starego Państwa jako próba wyjaśnienia i rozwiązania najpoważniejszego kryzysu, z jakim cyklicznie borykał się świat, a którym była śmierć każdego władcy Egiptu. Przesławał on w tym momencie być inkarnacją Horusa i przybierał nową formę istnienia. Była to forma tymczasowa, związana z czasem śmierci i oczekiwania na odrodzenie umożliwiające odnowienie władzy i połączenie z bogami w niebie.

Poczynając od panowania Unisa, ostatniego króla V dynastii (ok. 2350 p.n.e.) w królewskich piramidach pojawiają się zapisane na ścianach Teksty Piramid, mówiące o drodze władców w zaświaty i ich odradzaniu się. Zmarli królowie są tam określani jako Ozyrys NN.

„Ozyrysie Unisie,
odszedłeś, lecz powrócisz,
zasnąłeś, lecz obudzisz się,
umarłeś, lecz będziesz żył.”

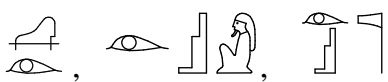
(*Teksty Piramid*, § 1975)

Samo imię Ozyrysa pojawia się po raz pierwszy w formułach ofiarnych w grobowcach z połowy V dynastii. W formułach tych Ozyrys zastępuje z czasem Anubisa, przejmując niektóre z jego epitetów. Wiąże się to jednak także z rolą bogów przywoływanych w tych tekstach, w tym wypadku – zmarłego władcy, który zapewnia zaopatrzenie w życiu pośmiertnym swoim poddanym. W świetle dzisiejszej wiedzy związku Ozyrysa z miastem Busiris i jego

utożsamianie z tamtejszym bogiem Aneđżti (być może ubóstwionym lokalnym władcą) wydają się wtórne. Zarówno Ozyrys, jak i Izyda oraz Neftyda są raczej kreacjami teologów, a nie lokalnymi bóstwami, które ze względu na swe znaczenie weszły do państwowego, królewskiego mitu (jak było np. w przypadku Horusa i Setha). Również rola Ozyrysa jako boga wegetacji i odradzającej się przyrody jest raczej pochodną niż źródłem jego mitycznego życiorysu. Władca Egiptu był gwarantem kosmicznego ładu *maat* i tym, który jako reprezentant boga słońca Ra na ziemi zapewniał życie ludziom, zwierzętom i roślinom. Śmierć króla, która była traumatycznym momentem dla całego świata, wiązała się również, poprzez jego odrodzenie, z odrodzeniem się całej przyrody.

Zmiany w społeczeństwie egipskim będące konsekwencją traumatycznego I Okresu Przejściowego wpłynęły także na koncepcję charakteru i roli Ozyrysa. Stał się on władcą Zaświatów, sędzią zmarłych, przewodniczącym trybunałowi oceniającemu życie zmarłego podczas tak zwanego ważenia duszy (gr. *psychostasis*). Na skutek „demokratyzacji religii” odtąd wszyscy zmarli mogli być identyfikowani z bogiem (stąd określenia „Ozyrys” NN). Ozyrys stał się nie tylko władcą państwa umarłych, ale także bóstwem odradzającej się przyrody, a nawet uniwersalnym bogiem kosmicznym. Wpłynęło to także na powstanie w Nowym Państwie dualistycznej koncepcji solarno-ozyriańskiego świata, opartej na kosmologicznej zasadzie cyklicznej podróży boga słońca Ra, który podróżował w swojej łodzi przez dzienne niebo, by wieczorem zstąpić do krainy podziemnej. Podczas odbywanej tam w nocy podróży łączył się z Ozyrysem, odradzając się, co umożliwiała wschód słońca kolejnego dnia. Ta kosmologiczna koncepcja stała także u podstaw eschatologicznych wyobrażeń wiążących los zmarłych z uczestnictwem w tym cyklu wiecznego odradzania się.

Imię Ozyrysa:

 egip. *Usir* (stąd gr. *Osiris*)

Kluczowa kwestia pierwotnego znaczenia imienia Ozyrysa (a więc zmarłego władcy) jest wciąż przedmiotem dyskusji. Pewne jest jedynie, że imię boga od początku zapisywano przy użyciu dwóch hieroglifów: oka i tronu . *Usir*, od którego pochodzi grecki *Osiris*, to późna wersja wymowy tych dwóch znaków. Kłopot w tym, że pola semantyczne słów zapisanych przy użyciu tych dwóch hieroglifów są niezwykle szerokie (oko może odpowiadać słowu *iret*, „oko”, ale także *iri* „robić” lub *maa*, „widzieć”; tron *set* może oznaczać również „miejsce”). Różni badacze tłumaczą więc imię Ozyrysa jako: „Ten, który zasiada [na tronie]”, „Będący w stanie robienia (tj. mumifikowania)”, „Miejsce działania [Horusa]”, „Podnoszący oko”, „Widzący”, etc.

Opracowanie: Andrzej wiek

Foto: Mariusz Kuraszkiewicz  MAP